

УДК 130.11

Т. О. Барно,

кандидат юридичних наук,

(Кіровоградський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький)

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ СУЧАСНОГО ЮРИСТА

Незаперечним є те, що життєдіяльність людини і духовність взаємозумовлені. Однак ці проблеми ще недостатньо досліджені. Людство не раз охоплювала глибока криза духовності. Сьогодні, на жаль, ми стали свідками духовного спустошення суспільства, що є наслідком скоєних впродовж: останніх десятиліть злочинів проти духовності. Все це призводить до загрозливого зростання бездуховності і зростання негативних явищ в суспільстві. За таких умов надзвичайно важливо саме юристам оволодівати культурними здобутками людства і нації, піднести рівень духовності. Формування морально розвинутої особистості є часткою всього процесу духовного становлення молодого покоління. Зміни соціального середовища і моральний розвиток особистості - єдиний взаємозв'язаний процес. Останнім часом особливої актуальності набуває питання духовності в умовах побудови незалежної правової держави. У зв'язку з цим зростає актуальність педагогіко-психологічних досліджень, спрямованих на оптимізацію виховного процесу по формуванню духовного світу молоді.

Визначення сенсу життя – це вічна проблема, на яку немає однозначної відповіді, так як життя людини, як свідомої істоти, побудоване на протиріччях. Людина усвідомлює, що її життя скінченне, але розуміє і радіє відведеному для неї строку і розмірковує про своє життя в цьому світі.

Розмірковуючи над сенсом життя, людина оцінює оточуючий світ, будуючи певну ієрархію цінностей, формує для себе ціннісні орієнтири в залежності від віку та соціального положення. Для виявлення специфіки людського буття, місця людини в цьому світі звернемося до її характеристики як одухотворено-духовної істоти. СЛ.Франк стверджує, що в історії філософії немає остаточного й чіткого визначення відмінності між душею та духом, він їх тлумачить як взаємодоповнюючі поняття [1].

Тимчасовість земного буття людини, яка існує як фрагмент між різними формами вічності, надає її життю характеру напруженої нестійкості, що адекватно відтворюється в духовній діяльності, за допомогою якої людина не тільки усвідомлює межі свого буття, але й намагається подолати їх. Тому саме дух, духовність є по-справжньому людським способом буття, оскільки тут найяскравіше виявляються невірні-новажені характеристики існування людини, і діяльність спрямована не на згасання, задоволення прагматичних потреб, ні, вона орієнтується на відповідність вищим духовним цінностям.

Духовність людини в певній мірі вирішує одне з вихідних протиріч Буття-безкінечності буття і нетривкості існування людини. Душа не тільки в собі самій, у своїй власній стихії, тобто у своїй суб'єктивності безмежна і потенційно безконечна, але її безконечність водночас така, що в глибинних рівнях душа, поза межами самої себе, зустрічається з чимось іншим, ніж вона сама, або це "щось інше" проникає в неї і тим самим відкривається їй. Цим "чимось іншим" є дух, який уявляється філософові завершеним спокійним буттям об'єктивної актуальної реальності.

Сучасне неklasичне розуміння духовної реальності людини базується на тому, що буття матерії нерозривно пов'язане з буттям духу. Буття матеріально-духовне. Дух – це стан буття. Якщо матерія – це тілесний спосіб існування буття, то дух – це не тілесний, а інформаційно-екзистенціальний спосіб існування буття. Духовна реальність людини - це така форма буття, в якій відібраний весь комплекс форм буття: починаючи від стихії бажань, прагнення до збереження, рівноваги та розмноження і закінчуючи ієрархією цілей та ідеалів щодо людського існування.

Дух – це філософська категорія, що визначає форму буття, в якій буття задає для всього організацію, завдання, норми, включаючи самого себе, "знає" себе і проживає своє життя в стані цілісної ідеальної інформаційно-оціночно – емоційно-конструюючої форми. Дух – це спосіб буття перебувати в конструюючому стані, конструюючому як позитивне, створюючи раціональне, так і негативне, рушійне, ірраціональне. Неокласичне розуміння духу людини ґрунтується на конструюючій сутності духу, а не на відображувальній парадигмі свідомості та на структурі духу, що складається із свідомості, поза свідомого та душі людини, а не будь-якого його елементу, коли ціле зводиться до його частини. При цьому духовність, як особливий стан духу, не ототожнюється самим духом людини і релігійністю [2].

Душа і дух символізують, відповідно, конечно (індивідуальне, психічне, емоційне, суб'єктивне) та безконечно (трансісторичне, трансперсональне, об'єктивне) людина постійно намагається "зламати", виправити вузькі рамки своєї душі. Такий стан діяльності людини характеризується як духовність. Духовне буття – це не тільки зовнішнє трансцендентне підґрунтя духу, а й момент, який констатує саме буття духу.

Індивідуальна душа (явище історичне, конечно) намагається підкорити дух, проникнути в його володіння. Ці зусилля чисто індивідуальні, але цей стан напруженої роботи і є духовним. Кожний духовний акт – це момент напруженої зустрічі, поєднання душі та духу. Саме цей момент "переживання" духу робить людину чутливою, сприйнятливою, гнучкою. Духовність – немовби процес і результат руху душі до

духу, залучення душі до чогось більш фунтового, зв'язок тимчасового з вічністю. Доторкнувшись до нього (духу), людина кожного разу повертається звідти іншою.

Від спілкування з вічністю людина стає мудрішою, але менш самовпевненою, щасливішою, але менш самозадоволеною, більш здатною визнати свою неспроможність, але озброєною значно глибшим розумінням взаємозв'язків між словами, предметами та діями.

Духовність розуміється не як діалектична протилежність по відношенню до матеріального (точка зору одностороннього мислення), а як відносини в цілому, тобто в якості розрізненої єдності духоматерії, де матерія (природні та соціальні явища) ідеалізовані й реально перетворенні мислячим, чуттєвим і практично діючим духом, – є сенс і еволюційне призначення людського життя.

Духовність як всезагальна, родова сутність теоретичного і практичного духу є творча самоорганізуюча субстанція людського життя, що породжує соціальний світ. Духовність, а не праця в її вузько економічному розумінні є дійсною, вільно самовизначеною субстанцією істинно людського життя. В дійсності праця керується не тільки свідомою метою, але й почуттями та волею людини. Без свідомо-вольової форми свого буття трудова або предметно-практична діяльність, життєві ресурси, матеріальні засоби виробництва та технології, економічні відносини, суспільне виробництво, господарство країни в цілому – мислительна абстракція. Праця сама по собі, коли вона розуміється в економічному значенні, не може бути визначальною основою реального суспільства, так як вона існує лише дякуючи імманентній їй свідомій та чуттєво-вольовій формі, матеріальному змісту, значить абстрактному, не самостійному моменту, якою вона в дійсності є.

Основою людського життя з формальної сторони є те, що не потребує іншої умови свого існування, а виступає своєю власною суєтністю, тобто субстанцією, яка потенційно вміщує в собі всю сукупність матеріальних та духовних суспільних відносин, соціальне життя в цілому.

До змістовної сторони такою практично діючою самосвідомістю людського життя, інтелектуально-чуттєво-вольовим виразом її законів і є духовність духу народу – гармонійної єдності людського життя, його ресурсів та соціального способу їх буття.

Духовність як гармонічна єдність, включає свідомі цілі в пізнанні природних та соціальних закономірностей; трудової діяльності, ресурсів та засобів виробництва; соціально-економічних та інших суспільних відносин свідомо-вольової форми естетичного, внутрішнього та зовнішнього вільного існування; продукту життєдіяльності людини - матеріально-духовних засобів його дійсного буття. Таким чином, це є формула людського життя, її ідея, що взята в субстанційному визначенні або в плані конкретно-загального поняття.

Втрачаючи будь-який елемент цієї формули, ми розірвемо органічний взаємозв'язок матеріального змісту та чуттєво-свідомо-вольової форми духовності – і соціальне життя буде деградувати, тому що з вираженої духовності втрачається і сенс людського буття, а бездуховна економіка, громадянське суспільство, цивілізація морально розкладаються і гинуть.

Духовність оперує не на рівні утилітарно-прагматичних цінностей, мотивуючих поведінку людини та її внутрішнє життя, а тих цінностей, на основі яких вирішуються смисложиттєві проблеми, що виражаються для кожної людини в системі "вічних питань" людського буття. На шляху їх вирішення здійснюється духовне сходження особистості, знаходження духовної культури. Духовність - це проблема визначення сенсу життя. Духовність є показником існування певної ієрархії цінностей, мети та змісту, в ній концентруються проблеми, що відносяться до вищого рівня духовного засвоєння світу людиною.

У сфері духовного життя людиною здійснюється осмислення і вибір ідеалів, цінностей, цілепокладання не просто на основі засвоєння знань з підручників, "архівів" культури, але й осмислення та переживання особистого досвіду.

Проблема духовності – це не тільки визначення вищого рівня засвоєння людиною власного світу, відношення до нього природи, суспільства інших людей. Це проблема виходу людини за рамки вузько-емпіричного буття, подолання себе "вчорашнього" в процесі оновлення та вдосконалення, "сходження" особи до її ідеалів, цінностей і реалізація їх на своєму життєвому шляху. А це проблема життєтворчості, що є важливим компонентом духовності людини.

Актуальність знання закономірностей духовного розвитку сприятиме формуванню ціннісних орієнтирів особистості. Однією із закономірностей духовного розвитку людини є віра. Віра – це найвища потреба людського життя, це найсильніше почуття. Вона проявляється не тільки в відношенні до Бога та вищих сил, але і вірі в Людину, вірі в добро, справедливість, світле майбутнє всього людства, людський та вищий розум, в науку і таке інше.

Життя людини нерозривно пов'язане з її індивідуальним поняттям "добра" – це є також закономірністю духовного розвитку.

Існують різні підходи в розумінні цієї категорії в історично-порівняльному аспекті. Але ж добро безперечно притаманне людині, воно є початковим пунктом людської моральності, так як воно універсальне.

Постійний рух до більш високої мети – це також суттєва закономірність духовного розвитку людини. Кожна людина до чогось прагне, старанно досягає певної мети, в цьому вимірі можна підкреслити, що мета повинна бути благородною, тобто високоморальною.

Таким чином, викреслені закономірності духовного розвитку людини лягають в основу закону духовного розвитку, який повинен діяти одночасно, тоді єдність між ними буде забезпечена. Гасло: "З добром та вірою до мети життя" високогуманне та духовно-ціннісне. Залежність закономірностей одна від другої виступають гарантією цілісного, гармонійного духовного розвитку людини.

Меркотан Л. І. та Салтишева В.П. в своїх дослідженнях констатують, що проблема духовності постала в зв'язку з тим, що стався розрив між процесами навчання і виховання, знищенням старого виховного ідеалу і відсутністю нової парадигми виховання, орієнтації на емпіричне мислення, відсутністю умов для розвитку теоретичного типу мислення, позбавлення особистості здатності до розвитку, що об'єктивно призводить до зниження інтелектуального потенціалу суспільства. Все нове - це давно забуте минуле. 60 років тому Л. С. Вигоцьким було поставлено фундаментальне питання про співвідношення розвитку і навчання. Його учні – Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, Є. В. Ільєнков, А. Р. Лурія, Л. Д. Божович, Г. Я. Гальперин, О. В. Запорожець, П. І. Зінченко, працюючи в напрямку дослідження співвідношення навчання і розвитку, створили теоретичні основи розвивального навчання.

Поняття діяльності, як форми історичної культурної творчості людини, стало абстрактною основою цілісної системи навчання, на основі якої здійснюється підхід до формування особистості. На думку В. В. Давидової, існує два види діяльності: одна спрямована на зміну існуючого зовнішнього порядку об'єктів, інша – на реалізацію їх внутрішніх потенцій, на розкриття умов походження цілісних систем. Особистість формується в результаті другого виду діяльності, бо саме в ній спостерігається розвиток теоретичного мислення.

Духовні потреби - складна динамічна система неоднозначних за характером і силою внутрішніх спонукань людини. Можна спостерігати різні підходи щодо класифікації духовних потреб молоді. Виходячи з концепцій, тлумачень і міркувань філософів, психологів та педагогів, нами була здійснена спроба виробити шляхи формування духовного світу сучасного юриста.

У своєму останньому виступі перед випускниками Павлівської школи В. О. Сухомлинський говорив: "Людській силі духу немає меж. Немає труднощів та перешкод, які не змогла б перебороти людина. Не мовчки перетерпіти, перестраждати, а саме перебороти, вийти переможцем, стати сильніше. Більше всього бійтесь хвилини, коли труднощі здадуться вам непереборними, коли з'явиться думка відступити, піти по легкому шляху" [1, с.123].

На наше переконання, сучасний юрист повинен мати ідейно-моральні якості (переконаність, патріотизм), морально-ділові і морально-економічні (працелюбство, діловитість, активність, практичність, дисциплінованість, уміння взаємодіяти з різними людьми), морально-прагматичні (мудрість, врівноваженість, ввічливість, товариськість, поміркованість), гуманістичні (чуйність, благородство, прихильність до загальнолюдських цінностей) та ін.

Важливість цього зумовлена тим, що майбутні юристи не можуть замикатися у вузьке коло лише професійних інтересів, вони мають виходити з вищої школи не лише спеціалістами високої кваліфікації, а людьми високої культури, здатними глибоко сприймати і розуміти народні традиції, проблеми.

Тільки цілісний підхід до розв'язання проблеми духовності здатний сформувати сучасного юриста, в руках якого майбутнє нашої незалежної України. Проблема бере свої витoki з необхідності досконало знати, хто приходить після школи до вузу й кого ми повинні випустити. Соціологічні дослідження, проведені нами серед випускників середніх шкіл м. Кіровограда та Новоукраїнського району Кіровоградської області й студентів першого курсу нашого інституту дали такі результати:

Випускники школи	Методи	Випускники вузу
1. Фізичний стан здоров'я потребує покращення у 53% 2. Емоційно невірноважені – 63% 3. Негативне ставлення до праці – 71,2% 4. Морально не сформовані – 67,3% 5. Естетично низький рівень – 67,3% 6. Романтичне уявлення про свою майбутню професію – 78,1%	?	1. Фізичний стан здоров'я повинен бути добрим 2. Юрист повинен вміти контролювати свої емоції 3. Юрист повинен бути надзвичайно працездатним (ненормований робочий день) 4. Морально сформованим 5. Естетичний рівень повинен бути високим 6. Високий професійний рівень знань, умінь та навичок

Результати вражають. Виходячи з них, почався пошук шляхів і вироблення цілісного підходу, пам'ятаючи стародавній вислів: "В здоровому тілі – здоровий дух". Вивчення фізичного стану здоров'я та соціологічні дослідження з цього питання показали, що загальний стан межує між критичним і задовільним. На питання анкети: "Як Ви оцінюєте свій стан здоров'я?" 49,8% опитаних оцінили балами від 2,5 до 3,5. Дані медичного обстеження, проведеного серед цієї категорії студентів, в основному підтвердили

цю цифру (53,1% мають стан здоров'я задовільного рівня). Що ж слід робити в такій ситуації? Перш за все, було цікаво почути відповідь самих студентів, тому наступне питання анкети було: "Що Ви робите для зміцнення свого здоров'я?" 37,5% – нічого не роблять, 16,6% – займаються спортом, 12,5% – лікуються, і ще 13% – вживають вітаміни й п'ють напої з лікарських трав. Вивчаючи проблему більш поглиблено, ми встановили, що вранці займаються гімнастикою лише 2,1%, спорт полюбляють 96%, а регулярно займаються ним – лише близько 30%, серед цієї третини – більше 50% лише до трьох годин на тиждень займаються своїм улюбленим видом спорту. На свіжому повітрі бувають кожного дня від трьох до шести годин лише 35,6% опитуваних. Спілкування з природою люблять усі, але близько 40% за останній місяць не змогли задовольнити своє бажання, 62,5% більше полюбляють прогулянку ввечері, ніж бігти вранці, але роблять це постійно лише 23% з них. До обливання холодною водою 70,8% студентів ставляться позитивно, але жоден з них цього не робить. І як наслідок всієї інформації - відповідь на останнє запитання анкети "Які б пропозиції Ви внесли щодо зміцнення здоров'я студентів юридичного факультету?" Переважна більшість (61,7%) запропонувала в розкладі залишити не більше двох пар на день, зняти з вивчення ряд дисциплін, встановити вільний режим відвідування всіх занять, зменшити кількість заліків та екзаменів. Тому це питання було обговорено на розширеному засіданні ректората з участю широкого кола студентів, маючи на меті через органи студентського самоврядування усвідомити важливість і необхідність розв'язання цієї проблеми. Було намічено цілий комплекс заходів, спрямованих на зміцнення фізичного стану здоров'я. Слабкий стан здоров'я не дозволяє втримувати працездатність протягом дня; зростає нервово напруження, що сприяє частим захворюванням. Вжиті заходи сприяли зміцненню фізичного стану здоров'я, і вже через рік тільки 28,7% студентів потребували подальшої цілеспрямованої роботи по подоланню проблеми.

Член-кореспондент Академії правових наук України, професор О.Святоцький вважає, що Україна здатна вийти на провідні позиції за умови реалізації свого наукового та духовного потенціалу. В умовах ринку перемагає той, хто в змозі виробляти конкурентоспроможні товари і послуги, а це є можливим тільки з використанням духовності, інтелектуальності нації ("інтелектуальна власність" за О.Святоцьким).

Міжнародний досвід свідчить, що першоосною індустріальної могутності США, Японії, Німеччини та інших розвинених країн є їх духовність, інтелектуальність, втілена у передові технології виробництва та управління. Україні належить кожний третій винахід, а за потенціалом об'єктів інтелектуальної власності наша країна не поступається розвиненим країнам світу.

Використання інтелектуального продукту в сфері науки та виробництва дає, як правило, істотний додатковий прибуток. За статистичними даними, виробництво продукції з використанням винаходів збільшує прибуток у середньому на 28%. Тому іноземні фірми виявляють особливий інтерес до результатів інтелектуальної діяльності та впровадження їх у виробництво. Світова практика підтверджує, що на частку інтелектуальної власності може припадати до 35% капіталу промислових фірм і підприємств.

Стратегія розвитку духовності нації в таких країнах, як Японія, США, Китай різна. На 2015 р. у США має залишитися усього 2,5 млн. робітників; селян-фермерів на 260 млн. населення залишиться 300-400 тис. Половина іншого працездатного населення опиниться у сфері обслуговування, частина – в армії, а приблизно 40 млн чоловік займатимуться інформатикою. Японія ж планує після 2015 р. стати країною з найвищим інтелектуальним потенціалом у світі. З 2015 р. жоден японець не буде мати потреби займатися фізичною працею. Японським парламентом затверджено програму національного розвитку країни (усе складається в цифрах на 21 рік наперед), а кожні три роки програма переглядається і коректується. Японія – освічена країна. Середню освіту в ній здобувають за 12,5 років, а середньостатистичний японець за сумою знань більш освічений, ніж представник будь-якої іншої держави.

Сьогодні реальною перспективою, першим кроком є розвиток інтелектуальних здібностей людини, а наступним, який передбачається, але до якого ми, на жаль, не готуємося (з усіх країн – це тільки Китай і Японія) - моральний склад людини. Наступним переважаючим чинником земної цивілізації буде людська моральність. Ми повинні знати і враховувати зарубіжний досвід, але ми одночасно повинні бути достатньо самостійні при його впровадженні.

Тому варто було б розробити чітку програму на рівні Уряду України та скоординувати зусилля всіх для її реалізації. Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)" не стала тим документом, над яким працювало б наше суспільство, бо вона має багато недоліків, основним з яких є відсутність державної підтримки. Крім того, слід було б вирішити, що є найважливішим сьогодні й завтра. Вказана програма повинна бути доведена до громадськості. Наявність чітких цілей є особливо необхідною з огляду на мізерність бюджетних ресурсів. Зараз необхідно з'ясувати, що треба зробити, щоб Україна не залишилася позаду всіх держав з причин незначного фінансування наукових досліджень з проблеми формування духовності та реалізації ідеї формування громадянина правової держави. В нашій державі прийнято пакет законів по створенню законодавчого поля для захисту духовних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами розумової діяльності людини.

Однак застосування чинного українського законодавства виявило й ряд проблем, що потребують вирішення. Найістотнішим моментом (на думку О. Святоцького, і ми його підтримуємо) є доопрацювання

та прийняття нового Цивільного кодексу України (нині чинний ЦК Української РСР 1963 р.). У проекті цього Кодексу розділ IV присвячений праву інтелектуальної власності. Держава виділяє кошти і тому має право на використання і на зворотну віддачу. Названий розділ у загальному вигляді має містити лише основних норм і правил, передбачених вимогами TRIPS, і в жодному випадку – положення, викладені у спеціальних законах, оскільки в перехідному суспільстві вони вимагають частого коректування та змін. Тому в новому Цивільному кодексі варто лише визначити місце даного інституту як інституту виключного права нарівні з інститутом майнових прав, зробивши при цьому застереження про визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності (виключні права) фізичної або юридичної особи як на результати творчої діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації суб'єкта підприємницької діяльності. Сьогодні практично не функціонує система перепідготовки кадрів.

Демократія, як основа державного управління, набуває сили лише там, де існує спільність інтересів та фундаментальних цінностей, які визнаються більшістю громадянського суспільства. Тому громадянське суспільство стає базисом демократичної держави лише тоді, коли його інтереси та інтереси держави не протиставляються, становлять єдність протилежностей. О.Скрипнюк справедливо в зв'язку з цим зазначає, що демократична держава покликана розв'язувати суперечності між загальнодержавним інтересом та інтересами різних суб'єктів громадянського суспільства. З іншого боку, в процесі діяльності політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, асоціацій інтереси громадянського суспільства повинні трансформуватися в інтереси держави. Необхідність подібного теоретико-концептуального та практико-правового зв'язку між громадянським суспільством і державною владою зумовлюється тим, що навіть демократична держава не здатна постійно адекватно відображати всю повноту суспільних інтересів. Лише громадянське суспільство в особі самодіяльних громадських організацій, партій, рухів може своєчасно виявляти назрілі потреби та ініціювати необхідні правові, політичні та державні зміни.

Тому сферу взаємовпливу демократичної держави і громадянського суспільства, яка дозволяє їм водночас ефективно взаємодіяти і додержувати певну дистанцію. В.Медведчук окреслив поняття "межа демократії", порушення якої призводить чи до одержавлення суспільства, чи до руйнування структури державної влади, що як з теоретичного, так і з практичного погляду є неприпустимим. Водночас з розвитком громадянського суспільства істотно змінюється роль демократичної держави, тобто в системі суспільних відносин все більшого значення набувають відносини, які ґрунтуються на засадах самоорганізації, самоврядування, і в зв'язку з цим відбувається процес внутрішнього перетворення державності. Проте держава нікуди не зникає, оскільки у різних формах і з різним ступенем примусу її присутність буде завжди потрібна громадянському суспільству.

Все це надзвичайно важливо при підготовці юристів нового покоління. Ст.1 Конституції України утверджує будівництво правової держави, і в цьому ракурсі все вищезазначене набуває особливої актуальності.

Удосконалення підготовки майбутніх юристів потребує не тільки перегляду змісту і методів навчання, а й формування духовної культури особистості, яка забезпечує повноцінну професійну діяльність в умовах побудови правової держави.

Специфічною особливістю формування особистості майбутнього юриста з позицій сьогодення має стати розуміння того, що перш за все, це людина, яка не тільки отримує вищу юридичну освіту, а й здійснює важливу соціальну функцію – забезпечує неухильну дієвість законів на всій території держави кожним громадянином. Юрист повинен бути проповідником закону в суспільстві, встановити верховенство, повагу до Закону. Майбутній юрист – це мислитель, який несе всю повноту покладеної на нього відповідальності за долю громадян, за їх духовне, інтелектуальне та фізичне здоров'я, за майбутнє своєї країни і всієї людської цивілізації.

Не можна не погодитися з А. М. Растрігіною (м. Київ), яка зазначає, що йдеться про необхідність формування в стінах вищого закладу освіти висококваліфікованих фахівців, відкритих для творчого сприйняття нових ідей, самостійно оцінюючих їх ефективність і слушність, вільних у виборі професійних засобів вирішення завдань, маючих високий рівень культури. Остання, без сумніву, є найважливішим утворенням в структурі особистості майбутнього юриста і має як особистістий сенс для кожного окремого індивіда, так і величезне соціально-практичне значення для суспільства в цілому.

Для організації процесу формування духовної культури майбутнього фахівця необхідно конкретизувати цілі кожної з ланок. Різноманітні соціальні властивості особистості – її потреби, інтереси, цілі та життєві плани з'являються не випадково як для самої людини, так і для суспільства: вони готуються кожним попереднім етапом, розгортаються і проявляються в той чи інший період життя, мають тенденцію в майбутнє.

Формування духовності майбутнього юриста в період професійної підготовки відбувається в процесі його навчально-пізнавальної, навчально-практичної, позааудиторної та самостійної діяльності за допомогою вирішення завдань з певним алгоритмом функціонування. Кожному етапу відповідають свої методи, розроблені за ступенем зростання складності навчальних завдань.

Поступове розширення і ускладнення завдань активізує складові культури майбутнього юриста, що дозволяє в процесі професійної підготовки сформувати духовність на більш високому рівні. Сьогодні і науковці і практики сходяться на тому, що на першому плані стоїть формування особистості, яка повинна

мати високий рівень культури. Особливе місце в цьому процесі належить комплексному використанню різноманітних видів мистецтва (музики, літератури, образотворчого мистецтва), а також театру, музеям та ін., що сприятимуть розвитку емоційно-чуттєвої сфери, асоціативного, оригінального мислення, уяви.

Фізіологічною передумовою взаємодії почуттів є спроможність центральної нервової системи до асоціативної діяльності. На асоціативний характер людського мислення спирається творча уява, завдяки чому створюється багатство образів. Асоціації відчуттів також відіграють винятково важливу роль у виникненні естетичних почуттів, уявлень, суджень тощо. В.Бутенко до числа основних форм естетичного становлення особи, пов'язаних з процесом самовираження, відносить комунікативну діяльність, яка веде до ствердження естетичного початку в спілкуванні з природою, людьми, різними видами і жанрами мистецтва; пізнавальну діяльність, спрямовану на вивчення естетичних сторін дійсності і мистецтва; творчу діяльність, що припускає активну участь у збереженні і примноженні естетичних цінностей природи, суспільства, художньої культури.

Роль мистецтва в процесі формування і розвитку естетично розвиненої особистості є незамінною. Мистецтво необхідно розглядати як носія засоби пізнання, додаткового по відношенню до традиційних наукових засобів, що дозволяє знайти основне вирішення проблеми на інтуїтивному рівні, де активна роль уяви і асоціативних уявлень. Наука і мистецтво взаємодоповнюють один одного як засоби пізнання світу. Вплив художньо-естетичного циклу на розвиток пізнавальної сфери особи дуже великий і пояснюється специфікою мистецтва як форми відображення дійсності. Мистецтво поєднує в собі засоби науково-теоретичного мислення і образного бачення світу. Художні образи володіють знаковими особливостями, притаманними абстрактному мисленню, і водночас виступають у конкретно-чуттєвій формі предметів і явищ. Художній образ породжує в свідомості суб'єкта, що сприймає, асоціації, завдяки яким цей образ набуває індивідуального сенсу. В естетиці вже стало тривіальністю констатувати безперечні властивості мистецтва, як соціально-естетичного явища, говорити про його спроможність формувати бачення і сприймання дійсності, виявляти і розвивати творчі потенції особистості.

В. В. Тушева на сучасному етапі визначає такі цілі при формуванні духовного світу спеціаліста:

- розвиток оригінального мислення (здатність до своєрідного, нетривіального виконання того чи іншого завдання);
- розвиток асоціативного мислення (різноплановість образів, їх багатомірність, повнота суб'єктивних переживань);
- формування і розвиток цілісного сприйняття (здатність до узагальнення, емоційного та інтелектуального синтезу образів);
- розвиток емоційно-чуттєвої сфери (інтенсивність образних переживань, їх адекватність художньому складу творів);
- нагромадження естетичних (музичних і образотворчих) вражень від спілкування з мистецтвом;
- пізнання світу через власну творчу діяльність завдяки виконанню завдань художньо-естетичної спрямованості, яка сприяє формуванню творчої особистості;
- активізація самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на отримання нових знань і способів діяльності;
- формування інтересу і потреби до творчої діяльності та спілкування з мистецтвом.

Завдання виховання, навчання і розвитку мистецтвом не зводиться тільки до освоєння і розуміння мистецтва як такого, а припускає в першу чергу формування естетичного ставлення до дійсності, творчої активності, що зумовлена самою творчою природою мистецтва, виховання тих якостей, що характеризують загальний розвиток особистості.

В інституті склалася система роботи, яка починається з вивчення студентів першого курсу. Соціологічні дослідження показують, що тільки 12,3% були в театрі, що 8,9% регулярно були в музеях і тільки 7,9% відвідали виставки художників. У вересні місяці кожного року Кіровоградський драматичний театр ім. М. Кропивницького проводить традиційне свято театрального мистецтва "Вересневі самоцвіти". Попередні зустрічі працівників театру зі студентами, на яких вони отримують вичерпну інформацію і запрошення до участі в перегляді вистав, кладуть початок дружби і регулярного перегляду всього репертуару. Вже після першого відвідування у 52,3% студентів змінюється ставлення до театру. Після кожної вистави обов'язкове обговорення з висновками про актуальність щодо сьогодення. Періодично влаштовуються зустрічі з акторами театру, що стає цікавою сторінкою пізнання їх, як людей, що мають властивості не тільки акторські.

Особливо важливе психологічне значення мають зустрічі з практиками (прокурорами, судьями, нотаріусами, адвокатами та ін.), які підкреслюють, що юрист - це не тільки знавець законодавства, а в першу чергу – це особистість з високим інтелектуальним рівнем. Тому вже другий рік на базі нашого інституту працює телевізійний літературний театр, де студенти відчують подих поезії, прози і їх силу для духовного стану.

Слід підкреслити, що результат може принести система роботи, а не епізодичні заходи. З цієї позиції ми підходимо до формування духовного світу юриста. Відкриваючи для майбутніх фахівців кожену

сторінку духовності, ми уважно ставимось до їх оцінок сприймання, тому що тільки активна і свідомо позиція кожного принесе результат. С. С. Сливка підкреслює, що духовну культуру юриста доцільно розглядати як ступінь засвоєння ним норм духовного права, оволодіння сукупністю духовних надбань людства у галузі науки, освіти, мистецтва та практичну реалізацію цих цінностей у правових нормах (5, с.115). Структурними елементами духовної культури юриста він вважає: знання філософії законів Всесвіту, інтелектуальне осмислення історії, традицій краєзнавства, народознавства, релігієзнавства, художньої літератури, мистецтва, розвинена духовність, дотримання норм правничої етики, використання загальнолюдських цінностей у правовому полі.

Таке розуміння духовної культури виявляє її органічний взаємозв'язок із інтелектуальною, моральною і внутрішньою культурами. Хоча деякі дослідники (В. П. Сальников, В. П. Федоров, О. І. Худяк і інші) вважають, що духовність не тотожна інтелектуальності і моральності. На наше переконання, духовна культура юриста є втіленням практично всіх видів культур, які базуються на принципах державності, моральності, інтелектуальності, людяності, глибини, синтезу, пріоритету духовного над матеріальним.

На відміну від юридичних, норми духовного права людина не створює, а лише засвоює, хоча обидва види цих норм мають обов'язковий характер. Якщо юридичні закони порушує своїми діями, то духовні – думками, помислами. Відомо, що за порушення юридичних законів настає відповідальність, а незнання та порушення норм духовного права призводять до негативних наслідків і страждань окремих людей чи цілих народів. Тому юристи у своїй практичній діяльності зобов'язані особисто виконувати вимоги духовного права і спонукати громадян до виконання цих вимог. У цьому полягає основний зміст духовної культури юриста.

Ці духовні надбання позитивно впливають на професійну діяльність юриста, допомагають правильно оцінити правові явища, визначити внутрішній імператив службового обов'язку, прийняти справедливі рішення.

Якщо професійні дії юриста ґрунтуватимуться на духовній, національно-правовій ідейній основі, то в такий спосіб утверджується принципова відкритість людського буття, реалізується прагнення громадян до правди, свободи, любові. Звичайно, досягнути прогресу у духовному житті людини надзвичайно важко, особливо у сучасних умовах, оскільки духовність людини – це своєрідна програма здійснення позитивних та негативних думок і вчинків, ставлення до природних законів. Тому духовна місія юриста має спрямовуватись насамперед на вдосконалення духовності громадян. Це забезпечується високою духовною культурою самого юриста. Можна забути якісь негативні деталі юридичної справи, але в душі учасників справи, в пам'яті назавжди залишаються факти бездуховності юриста, його немилосердя, несправедливості чи бажання помститися. Духовні інтереси юриста мають спрямованість на усвідомлення того, що провиня й страждання існують поряд. У цьому усвідомленні – суть юридичного милосердя.

Тому радість від виконаного обов'язку юрист має відчувати не тільки від кількості розкритих злочинів чи від усвідомлення справедливості покарання, а й від того, наскільки відчутні результати духовного оздоровлення людей. Ось чому, як пише Е. Фромм, важливим є тільки глибоке і всебічне самопізнання, коли розуміння свободи не пояснюється свавіллям, а можливістю бути самим собою.

Висновок. Духовна культура юриста – важлива складова частина самої його природи і сутності. С. С. Сливка справедливо вважає, щоб сформувати високу духовну культуру, юристові слід дбати насамперед про свій дух, душу, бо тіло обмежує душу, якщо не гріховними ділами, то гріховними помислами, тягне її донизу. Тому духовна культура не тільки бажана, а просто конче необхідна юристові для здійснення професійних обов'язків.

Сьогодні ситуація формує у юристів гуманістичні погляди. Почався новий етап духовного відродження України, що зумовлює духовне піднесення нації. Духовне відродження країни сприяє осмисленню юристами власної духовної сутності. Формуючи власні духовні сутності, юрист повинен усвідомити, що тільки духовні критерії визначають його як захисника народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медведчук В.В. Україна: актуальні проблеми розвитку суспільства, держави і права. – К., 2011. – С.114.
2. Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення. Збірник праць міжнародної науково-практичної конференції. – Рівне, 2011 р. – С.333.
3. Скрипнюк О. Вплив інститутів громадянського суспільства на становлення і розвиток демократичного політичного режиму. - Право України. – № 5. – 2000 р.
4. Святоцький О. Інтелектуальний потенціал – стратегічний пріоритет України у ХХ ст. – Право України. – № 5. – 2013 р.
5. Сливка С.С. правнича деонтологія. – К., 2012. – С.334.
6. Франк С. П. Смысл жизни //Духовные основы общества/ – М., 2014. – С.52-60.
7. Мурашов В.И. Идея духовности как основа и способ социальной жизни. – М., 2011. – С. 80-81.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Medvedchuk V.V. Ukraine: aktualni problemy rozvytku suspilstva, derzhavy i prava. – K., 2011. – S.114.

2. Navchalno-vykhovnyi protses u vuzi i shkoli ta shliakhy yoho rozvytku i udoskonalennia. Zbirnyk prats mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – Rivne, 2011 r. – S.333.
3. Skrypniuk O. Vplyv instytutiv hromadianskoho suspilstva na stanovlennia i rozvytok demokratychno-ho politychnoho rezhymu. - Pravo Ukrainy. – # 5. – 2000 r.
4. Sviatotskyi O. Intelektualnyi potentsial – stratehichnyi priorytet Ukrainy u XX st. - Pravo Ukrainy. – # 5. – 2013 r.
5. Slyvka S.S. pravnycha deontolohiia. – К.,2012. – S.334.
6. Frank S. P. Smysl zhyzny //Dukhovnye osnovy obshchestva/ – М., 2014. - S.52-60.
7. Murashov V.Y. Ydeia dukhovnosti kak osnova y sposob sotsyalnoi zhyzny. – М., 2011. – S. 80-81.

Барно Т. А. Пути формирования духовного мира современного юриста

Неоспоримым является то, что жизнедеятельность человека и духовность взаимообусловлены. Однако эти проблемы еще недостаточно исследованы. Человечество не раз охватывала глубокий кризис духовности. Сегодня, к сожалению, мы стали свидетелями духовного опустошения общества, является следствием совершенных в течение: последних десятилетий преступлений против духовности. Все это приводит к угрожающему росту бездуховности и зростання негативных явлений в обществе. При таких условиях чрезвычайно важно именно юристам овладеть культурными достижениями человечества и нации, поднять уровень духовности. Формирование морально развитой личности является частью всего процесса духовного становления молодого поколения. Изменения социальной среды и нравственное развитие личности - единый взаимосвязанный процесс. В последнее время особую актуальность приобретает вопрос духовности в условиях побудовы независимого правового государства. В связи с этим возрастает актуальность педагогико-психологических исследований, направленных на оптимизацию воспитательного процесса по формированию духовного мира молодежи.

Barno T. A. Ways Of Formation Of The Spiritual World Of The Modern Lawyer

There is no doubt that vital activity and inner world of an individual are interconnected. But these problems have not been researched property, it is a pity, but nowadays we observe devastation of individual's inner world and that is the consequence of crimes committed against society. As a result, it leads to a dangerous increase of inner world's destruction and negative occrrences in the society. Under such conditions it is necessary for the lawyersto master cultural attainments of humanity and nation and to raise inner world's standards. Forming of a morally developed individual is apart of young generation's formation process. Social milieu's changes and moral development of an individual are interconnected. Inner world's development is becomingmore and more up-to-date while forming the independent legal state. That's why the pedagogic-psychological research, concerning the formation of youth's inner world, is extremely actual.